

Hrvatsko-bošnjački identitetni i politički suodnos

Saša Mrduljaš*

Sasa.Mrduljas@pilar.hr

<https://orcid.org/0000-0002-1946-2243>

<https://doi.org/10.31192/np.22.2.5>

UDK: 32(497.6=163.42):[32:28(497.6)]

Pregledni članak / Review

Primljeno: 11. prosinca 2023.

Prihvaćeno: 8. travnja 2024.

Već iz samog uvida u geografski smještaj Hrvata i Bošnjaka moglo bi se pretpostaviti da je riječ o dvama narodima u bliskoj »srodničkoj« vezi. Da ona uistinu postoji najbolje svjedoči podatak da se u osnovi jedino oni izvorno služe najzastupljenijim, autohtonim govorima u Bosni i Hercegovini. Riječ je o dvjema nacionalnim zajednicama proizišlim iz narodne mase koja je nekoć imala istovrstan ili uvelike ujednačen povijesni razvoj. On se prekida osmanskim osvajanjima i vlašću nad ovdašnjim prostorima te utjecajima koje je ostavila na njima. Posebice posredstvom masovne islamizacije te indirektnim poticajem sveukupne unifikacije katoličke populacije u konačnici pod hrvatskim imenom. S obzirom na taj »lom« i naknadnu posebnost razvoja razumljivo je da hrvatski i bošnjački narod temeljno određuju i posebni ciljevi. Među njih zasigurno ne pripada »pitanje« opstojnosti i cjelovitosti Bosne i Hercegovine jer su u tom smislu stajališta hrvatske i bošnjačke politike ujednačena. Ono što izgleda спорним jest regulacija političko-pravnog suodnosa Hrvata i Bošnjaka prvenstveno unutar Federacije Bosne i Hercegovine. Na toj je razini i nadalje nejasno mogu li hrvatsko-bošnjački odnosi biti utemeljeni na afirmaciji obostrano prihvatljivih ustrojstvenih rješenja te na međusobnom uvažavanju, čemu doprinos može dati i zajednički identitetni fond ili je nužna njihova determiniranost pokušajima političko-identitetne negacije pa i posredstvom ideoloških konstrukcija prošlosti i sadašnjosti?

Ključne riječi: *Bosna i Hercegovina, Bošnjaci, državno ustrojstvo, Hrvati, identitet.*

---

* Dr. sc. Saša Mrduljaš, znanstveni savjetnik, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar – Područni centar Split, Bijankinijeva 13, HR-21000 Split.

Uvod**

Hrvatski i bošnjački narod gotovo su u cjelini nastanjeni unutar geografski jedinstvenog, »zaokruženog« prostora kojeg oblikuju Hrvatska i Bosna i Hercegovina (BiH). Hrvati glavninom nastanjuju sjeverne, zapadne i južne dijelove tog okvira, dok su Bošnjaci ponajviše nastanjeni, izuzimajući mnogoljudnu bošnjačku enklavu u Cazinskoj krajini, istočno od gornjeg Vrbasa i donjeg toka rijeke Bosne. Već ta pozicioniranost bošnjačke zajednice između hrvatskih etničkih krajeva kao i djelomična teritorijalna isprepletenost s Hrvatima u BiH sugerira da između dvaju naroda postoji dublja historijska i »srodstvena« veza. Ona je slabije uočljiva zbog gotovo opće prisutnosti srpske zajednice na tlu Hrvatske i BiH, posebice u središnjem dijelu prostora kojeg oblikuju te dvije zemlje. No, ta je prisutnost rezultat tektonskih demografskih promjena potaknutih od strane Osmanlija uglavnom za druge polovice 15. i u 16. stoljeću.

Najsnažnije svjedočanstvo o povijesnom suodnosu Hrvata i Bošnjaka, kao i o podrijetlu Srba u Hrvatskoj i Bosni, pružaju narječja i dijalekti kojima se oni izvorno služe. Hrvati i Bošnjaci u BiH najvećim se dijelom koriste – ili su se koristili – istim govorima; (novo)štokavsko-ikavskim (zapadno od rijeke Neretve i Bosne) i šćakavsko-ijekavskim (između Bosne i donjeg toka Drine).¹ Te dijalekte Srbi samo sporadično upotrebljavaju – i to pod utjecajem hrvatsko-bošnjačkog okruženja najčešće zadržavajući značajke govora kojim se u pravilu služe u Hrvatskoj i BiH, tj. novoštokavsko-ijekavskog.² Taj dijalekt svoje izvorište ima u južnoj Dalmaciji, istočnoj Hercegovini, zapadnoj Crnoj Gori i vjerojatno u gornjem Podrinju.³ S tim da je novoštokavska ijekavština i izvoran govor Hrvata, Bošnjaka, Crnogoraca na području gdje je nastala te u krajevima koje su migracijama naseljavali.

Razumljivo da razlike između (novo)štokavske ikavštine i šćakavske ijekavštine s jedne strane i novoštokavske ijekavštine s druge nisu prevelike te da niti izbliza ne čine jezičnu barijeru. Ali dobar su pokazatelj povijesnih relacija i podrijetla stanovništva. Prema tome, nesumnjivo su hrvatska i bošnjačka zajednica glavninom proizišle iz povijesne diferencijacije one narodne mase koja se tijekom srednjovjekovlja oblikovala pod posebnim političkim, kulturnim, društvenim i vjerskim utjecajima. Primarno zapadnim te samim tim i katolič-

**Ovaj članak izrađen je u okviru znanstveno-istraživačkog projekta »Hrvatska nacionalno-identitetna konstitucija i pokušaji njene negacije« financiranog od Središnjeg ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske (2023/2024).

¹ Usp. Dževad JAHIĆ, *Jezik bosanskih Muslimana*, Sarajevo, Izdavačko-trgovačko preduzeće »Biblioteka Ključanin«, 1991, 12-13.

² Usp. Slobodan REMETIĆ, O šćakavizmu kakanjskih i zeničkih Srba, *Južnoslovenski filolog*, 56 (2000) 3-4, 931-949, 932, 939, 947-948; Slobodan REMETIĆ, Bosanski srpski govori u svjetlu dijalekatske interferencije (lingvistički i sociolingvistički aspekt), *Zbornik*, 52 (2009) 1, 149-178, 151-157, 174.

³ Usp. Pavle IVIĆ, *Srpski narod i njegov jezik*, Beograd, Srpska književna zadruga, 1986, 42-43, 57-58, 64, 74.

kim. Do razdiobe te narodne mase dolazi islamizacijom u okvirima Osmanskog Carstva, čime se oblikuje kvalitativno nova, u islamskoj civilizaciji ukorijenjena etnička formacija. Pored toga, za razliku od susjednih katolika, koji će i nadalje ostati usmjereni prema Zapadu težeći oslobađanju od osmanske dominacije i djelujući u tom smislu, islamizirana, odnosno muslimanska, populacija se nužno identificirala s osmanskim sultanatom sudjelujući u utvrđivanju i obrani njegovih pozicija. Riječ je o narodnosnoj diferencijaciji koja se odvila prije više stoljeća, nakon koje su stjecana različita iskustva i što je uzrokovalo oblikovanje različitih kolektivnih identiteta.

Početkom 20. stoljeća ti se identiteti, s obzirom na okolnosti u kojima su egzistirali, postupno otpočinju politički približavati, čak do tendencije nacionalne unifikacije u okrilju ideologije transkonfesionalnog hrvatstva koju prihvaća znatan dio bošnjačke elite. Taj je tijek okončan uspostavom socijalističke Jugoslavije i redefinicijom ovdašnjih »odnosa snaga« i priznanjem muslimanske/bošnjačke nacije. Ipak, okolnosti za vrijeme raspada Jugoslavije, uključujući i zajednički hrvatsko-bošnjački angažman oko neovisnosti BiH, ostavljale su dojam da nacionalne posebnosti Hrvata i Bošnjaka neće biti preprekom njihovu skladnom suživotu. Međutim, neadekvatno poznavanje povijesnog nasljeđa, stvarne pozicioniranosti obaju naroda, politička i ratna konfuzija u kojoj su se našli, njihove (ne)opravdane težnje i bojazni bitno su doprinijele da ne bude tako.

1. Povijesne poveznice između Hrvata i Bošnjaka

Od početaka 9. stoljeća, od kada se može pratiti povijesni razvoj dvjesto godina prije doseljene slavenske populacije, on je na tlu današnje Hrvatske i BiH obilježen političko-državnom heterogenošću. Izvjesno je da je hrvatska država rano formirana te da se u svom jezgrenom dijelu protezala između Istre i Cetine te od mora prema Vrbasu. U 10. stoljeću etablira svoju poziciju u sklopu vlastitog civilizacijskog kruga kao *Kraljevina Hrvatska i Dalmacija*, unutar koje ulogu vjerskog središta ima splitska nadbiskupija.⁴ Južnije prema Dubrovniku, koji će u kasnom srednjem vijeku postati državom i proširiti teritorij obližnjim primorjem i otocima, prvotno su se nalazile dvije kneževine neretvanska i zahumska; naknadno objedinjene pod pojmom Huma. Jugoistočno od Dubrovnika prostirale su se Travunija i Duklja.⁵ Sve te primorske, u osnovi državne tvorevine, uz nepobitne uplive iz hrvatske i srpske jezgre, primarno su tijekom ranog srednjeg vijeka bile obilježene samosvojnošću. Ona se najsnažnije očitovala u Duklji koja polovicom 11. stoljeća otpočinje snažnu ekspanziju. Riječ je bila o respektabilnoj državi sa središtem u pojasu između Neretve i Bojane;

⁴ Usp. Tomislav RAUKAR, *Hrvatsko srednjovjekovlje*, Zagreb, Školska knjiga – Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1997, 39-40.

⁵ Usp. *Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije*, knj. II, Georgije OSTROGORSKI (ur.), Beograd, Vizantološki institut, 1959, 33-36, 49, 58-65.

državi kojoj je papinstvo priznalo status kraljevine te omogućilo da ima vlastiti vjerski centar, barsku nadbiskupiju.

Duklja nije uspjela izbjeći proces unutrašnjeg rastvaranja te će se krajem 12. stoljeća njen ukupan prostor naći pod srpskim vladarima. Radi učvršćivanja svoje vlasti oni će tijekom 13. stoljeća i prve polovice 14. provesti masovan, crkvenoslavenskom tradicijom olakšan vjerski transfer stanovništva nekadašnjeg travunijsko-duklijanskog pojasa iz katolicizma u pravoslavlje.⁶ Izuzetak će biti veći dio Huma koji će postati poprištem hrvatsko-srpskog nadmetanja, pri čemu će se njegov zapadni dio sve više integrirati s Hrvatskom.⁷ Ta će integracija u konačnici biti potvrđena Zadarskim mirom iz 1358. koji je do kraja srednjeg vijeka i osmanskih osvajanja definirao granice Hrvatske u sklopu složene zajednice s Ugarskom. I to neovisno o podvlašćivanju dijelova hrvatskog teritorija od strane Mletačke Republike i bosanskih vladara.⁸ Također, jurisdikcija splitskog metropolita, ujedno *primasa Dalmacije i čitave Hrvatske*, tek se u vrijeme osmanskih prodora povlači, premda ne i formalno, s linije toka Neretve (v. kartu br. 1). Hrvatski državni utjecaj zarana se širio i područjem današnje središnje Hrvatske i sjeverozapadne Bosne. On je zadržan i za trajanja hrvatsko-ugarske državne zajednice, no ipak je presudna odrednica tog prostora posebnost političkog razvoja koji se na koncu očitovao u njegovu institucionalno-teritorijalnom oblikovanju u *Kraljevini Slavoniju*, unutar koje je ulogu vjerskog centra imala zagrebačka biskupija.⁹

Značajke zasebnog oblikovanja Bosne, jezgreno locirane u današnjoj središnjoj Bosni, ocrtavaju se barem od prve polovice 10. stoljeća. Dakako da je bila pod utjecajima iz hrvatskog i srpskog državnog središta koji opet nisu umanjivali njenu političku i društvenu posebnost. Bosanski vladari, banovi, zarana šire svoje ingerencije na prostor susjedne Usore i Soli, na oblast današnje sjeveroistočne Bosne, naknadno prepoznatljiv samo pod imenom Usore.¹⁰ Vjerojatno tijekom 12. stoljeća njihova se vlast širi i dijelovima nekadašnje Hrvatske u porječju Vrbasa i Sane ili Donjim Krajima. Te tri formacije – »izvorna« Bosna,

⁶ Usp. Milenko KREŠIĆ, Vjerske prilike u Humskoj zemlji (Stonu i Râtu) u srednjem vijeku, *Hercegovina*, 2 (2016) 65-94, 75-77; Saša MRDULJAŠ, Značaj prevjeravanja glavnine zahumsko-duklijanskog življa iz katolicizma u pravoslavlje (13.-14. stoljeće), *Croatica Christiana periodica*, 45 (2021) 87, 33-52, 41-43.

⁷ Usp. Mladen ANČIĆ, *Na rubu zapada: tri stoljeća srednjovjekovne Bosne*, Zagreb, Hrvatski institut za povijest – Dom i svijet, 2001, 151-159.

⁸ Usp. Mladen ANČIĆ, *Od zemlje do Kraljevstva: mjesto Bosne u strukturi Archiregnuma, Hercegovina*, 26 (2015) 1, 9-88, 63, 70, 77-79; Ivica PULJIĆ, *Kroz prošlost župe Stjepan Krst, u: Marinko MARINIĆ (ur.), Župa Stjepan Krst (1974.-2014.) prigodom 40-godišnjice osnutka*, Stolac – Neum – Dubrovnik, Muzej i galerija Neum – Ogranak Matice Hrvatske u Stolcu – Hrvatsko kulturno društvo Napredak, Podružnica Dubrovnik, 2014, 69-120, 94, 99-100.

⁹ Usp. Márta FONT, Ugarsko Kraljevstvo i Hrvatska u srednjem vijeku, *Povijesni prilozi*, 24 (2005) 28, 7-22, 15-16; Filip ŠIMUNJAK, *Illa ego Sclavonia, ac unita Croatia tellus* – složenost pojma »Slavonija« u srednjem i ranome novom vijeku, *Pro tempore*, 15 (2020) 43-74, 52-55, 67-68.

¹⁰ Usp. Adem HANDŽIĆ, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, Sarajevo, Svjetlost, 23-24.

Usora i Donji Kraji – nalazit će se pod bosanskom biskupijom te u kasnom srednjem vijeku predstavljat će »pravi« okvir bosanske države.¹¹ Susjedni teritorij koji će se od zadnje četvrtine 14. stoljeća (uglavnom) nalaziti pod bosanskim vladarima, tj. dijelovi srpske i hrvatske države te ukupan Hum, zadržavali su svoje osobitosti sve do osmanskog osvojenja. Zadržavane su i vjerske posebnosti te su tako nekad katolički, a u srpskoj državi pravoslavizirani krajevi današnje istočne Hercegovine i Crne Gore, kao i zapadniji dijelovi same srpske jezgre – kraj bosanske i početak osmanske vlasti dočekali kao pravoslavni.

Prikazana političko-državna heterogenost prostora današnje Hrvatske i BiH imala je svoje refleksije na etničke identifikacije. U pravilu one su nužno polazile od državne pripadnosti te – ovisno o fazama – »ravnopravno« imamo Hrvate, Slavonce, Dalmatince, Humljane, Dubrovčane, Bošnjane, Srbe pa čak i Usorane.¹² Međutim, tadašnje etničke identifikacije svoju političku ulogu imaju samo za uzak, vladajući sloj koji u okviru »svojih« državnih formacija akumulira određena prava.¹³ Za mnoštvo niže rangiranog i podvlašćenog stanovništva te identifikacije su od sporednoga značenja i ono se politički može mobilizirati primarno oko pitanja svog socijalnog statusa i vjerske pripadnosti. Dobar primjer nezainteresiranosti masa za pripadnost jednoj ili drugoj državnoj tvorevini pružaju krajevi od Neretve do Cetine – uključujući duvanjsko, kupreško, livanjsko i glamočko polje – na kojima se izmjenjivala hrvatska i bosanska vlast bez imalo značajnijih reakcija stanovništva tih krajeva.

U vjerskom smislu gotovo je cijeli prostor današnje Hrvatske i BiH bio u katoličkoj sferi. Izuzetak su bili spomenuti veći dijelovi istočne Hercegovine te dijelovi gornjeg Podrinja u kojima je prevladavalo pravoslavlje. Postojanje same bosanske biskupije posvjedočeno je u 11. stoljeću kada je potpadala pod splitsku nadbiskupiju, što govori i o pravcima političkih utjecaja. Da bi ojačali svoj upliv u Bosni, ugarski vladari su polovicom 13. stoljeća uspjeli postići da Sveta Stolica odvoji bosansku biskupiju od dubrovačke metropolije, kojoj je tada pripadala, te da je podvrgne kaločkoj, dislocirajući ujedno njeno sjedište u Đakovo, na teritorij tadašnje Ugarske. Gubeći time nužan oslonac očuvanja i jačanja svojih pozicija, bosanski vladari i vlastela stvorili su novi oslonac u obliku Crkve bosanske s njenim vlastitim biskupom (djedom) i organizacijskom

¹¹ Usp. Pejo ČOŠKOVIĆ, Bosna na prijelomu stoljeća i potvrda državnih granica 1406., *Prilozi*, 31 (2002) 57-82, 74-76; Milenko KREŠIĆ, O biskupima stonskim, trebinjskim i bosanskim u okviru Dubrovačke metropolije do 30-ih godina 14. stoljeća i staroslavenskoj službi Božjoj u njihovim biskupijama, *Vrhbosnensia*, 20 (2016) 1, 103-123, 106-107.

¹² Usp. Neven ISAILOVIĆ, Pogled iznutra i pogled sa strane – percepcija srednjvjekovne bosanske države i njenih stanovnika u domaćim i stranim izvorima, u: Elmedina DURANOVIĆ i dr. (ur.), Bosna i njeni susjedi u srednjem vijeku: pristupi i perspektive, Sarajevo, Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, 2019, 33-57, 40-41.

¹³ Usp. Sima ĆIRKOVIĆ, Problemi izučavanja etničkih odnosa u srednjem veku, *Prilozi*, 11-12 (1975-1976), 267-270; Dubravko LOVRENOVIĆ, Modeli ideološkog isključivanja. Ugarska i Bosna kao ideološki protivnici na osnovi različitih konfesija kršćanstva, *Prilozi*, 33 (2004) 9-57, 51-52.

strukturu primarno etabliranoj u bosanskoj jezgri, Usori i Donjim Krajima. Sudeći po domaćim izvorima, riječ je bila o pravovjernoj Crkvi koja je međutim političkim razvojem izišla iz okvira katolicizma, što je otežavalo međunarodne pozicije Bosne.¹⁴ Taj je problem nadiđen formiranjem i etabliranjem franjevačkog Bosanskog vikarijata koji s vremenom, također interesom vladajućih struktura, praktički u potpunosti potiskuje Crkvu bosansku i rekatolicizira bosanski živalj. Tako je prostor današnje BiH dočekaos osmanska osvajanja s čak četrdeset i tri franjevačka samostana (v. karta br. 1).¹⁵

Bosansku jezgru i glavninu Huma Osmanlije su osvojile brzo, između 1463. i 1471., što je omogućilo da se glavnina domicilnog življa zadrži na svojim ognjištima. No, približno na potezu Klis-Jajce-Srebrenik-Janja formirana je relativno stabilna obrambena linija. Nju Osmanlije idućih 130 godina pomiču na potez Karlobag-Otočac-Slunj-Karlovac-Sisak-Đurđevac, istodobno pustošeći osvajane i na koncu zauzete prostore. Djelomičan izuzetak od potpune depopulacije činili su dijelovi današnje Slavonije, ponajprije podravski i posavski, i to stoga što je njen najveći dio, u odnosu na susjedne krajeve, zauzet u kratkom periodu između 1529. i 1543. Opustošeni teritorij Osmanlije radi revitalizacije naknadno naseljavaju ponajprije pravoslavni življem spomenutog, novoštokavsko-ijekavskog govora porijeklom iz istočne Hercegovine i Crne Gore (v. karta br. 3).¹⁶

Sâm proces islamizacije masovno se odvija tek za prve polovice 16. stoljeća, u vrijeme najintenzivnijih kršćansko-osmanskih sukoba, uništavanja pogranične katoličke populacije i sve izvjesnijeg urušavanja hrvatsko-bosanske (Donji Kraji, dio Usore) – ugarske obrambene linije (v. karta br. 2). Istodobno, Osmanlije na prethodno zauzetim prostorima uništavaju katoličku organizacijsku strukturu prvenstveno razaranjem preostalih franjevačkih samostana, onih koji nisu uništeni tijekom samih osvajanja. S tim da istodobno odobravaju osnivanje više pravoslavnih manastira za potrebe doseljenog stanovništva.¹⁷ O razini osmanske antikatoličke djelatnosti svjedoči da su od nekadašnja četrdeset i tri franjevačka samostana, Bečki rat 1683.-1699. nadživjela svega tri (Fojnica, Kreševo, Kraljeva Sutjeska). Na sličan način, urušavanjem katoličke »infrastrukture«, provedena je i islamizacija glavnine nekad katoličkih Alba-

¹⁴ Usp. Srećko M. DŽAJA, Dubravko LOVRENOVIĆ, Srednjovjekovna Crkva bosanska, *Svjetlo riječi*, siječanj 2007, 12-13; Dubravko LOVRENOVIĆ, Krist i donator. Kotromanići između vjere rimske i vjere bosanske, u: Franjo ŠANJEK, *Fenomen »krstjani« u srednjovjekovnoj Bosni i Humu*, Sarajevo – Zagreb, Institut za istoriju – Hrvatski institut za povijest, 2005, 193-237, 195-198, 221-222.

¹⁵ Snježana VASILJ i dr., *Katoličanstvo u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, Hrvatsko kulturno društvo Napredak, 1993, 53-56.

¹⁶ Usp. Vasa ČUBRILOVIĆ, Seobe i etničke promjene u jugoslavenskim pokrajinama od 15. do početka 19. stoljeća, u: Bogo GRAFENAUER i dr. (ur.), *Historija naroda Jugoslavije*, knj. II, Zagreb, Školska knjiga, 1959, 840-853.

¹⁷ Usp. Srećko M. DŽAJA, *Konfesionalnost i nacionalnost Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, Svjetlost, 1992, 59-61, 69, 105-110.

naca, koja se masovno provodi tek od prve polovice 17. stoljeća.¹⁸ Primanje islama istovremeno je doprinosilo inkorporaciji u osmanski politički i društveni sustav, identifikaciji s Osmanskim Carstvom te angažmanu u njegovu širenju i obrani. To je više razumljivo zato što je za muslimane predstavljalo idealnu, teokratsku državnu tvorevinu na čelu sa sultanom koji je ujedno bio i kalif, tj. vjerski predvodnik sunitskih muslimana.¹⁹

Katolička populacija s tla današnje Hrvatske i Bosne »ostala« je pak na pozicijama otpora tom istom Carstvu, nadajući se istodobno oslobođenju zauzetih prostora i djelujući u tom smislu. Pored toga, okolnosti u kojima je živjela, označene osmanskim prijetnjom, sve su je više politički unificirale. Naime, premda su Osmanlije zauzele i istodobno opustošile glavninu Hrvatske, njeni ostaci se potpuno politički stapaju s razaranjima manje izloženom Kraljevinom Slavonijom, pri čemu u tom stapanju, zbog više razine utjecaja i nasljeđa prevladava hrvatsko ime. Dakle, za katolički živalj prostora današnje Hrvatske i BiH – koji se istodobno sve više i identitetno ujednačava putem različitih oblika društvenog ispreplitanja, liturgijskih knjiga, okupljanja oko istih centara, npr. u Rimu ili Veneciji – Hrvatska postaje jedinom državnom formacijom s kojom se može poistovjetiti, čemu će pridonijeti i pad Dubrovačke Republike početkom 19. stoljeća.²⁰

Prikazano pozicioniranje ovdašnje katoličke i muslimanske populacije nužno je rezultiralo i drugačijim povijesnim iskustvom, drugačijim očekivanjima i bojaznima, a samim tim i uočljivim identitetnim razdvajanjem. Ono je akumuliralo i iskustva stoljetnih, nimalo bezazlenih, sukoba za vrijeme kojih se bilo na suprotnim stranama. Iz tih su sukoba proizišli i masovni zbjegovi muslimanskog življa iz oslobođenih dijelova Hrvatske. Riječ je bila o doseljenim muslimanima ponajviše iz Bosne, ali i o domaćem islamiziranom stanovništvu, posebice u današnjoj Slavoniji.²¹ Istovremeno su se odvijali i masovni zbjegovi katolika s prostora današnje BiH ponajviše prema dalmatinskim i slavonskim područjima, čime je početkom 18. stoljeća njihov broj na bosanskom i hercegovačkom tlu sveden na povijesni minimum.²² Posredan učinak tih brojnih inverzija stanovništva bio je u dodatnom i uglavnom neosviještenom jačanju »srodničkih« veza između hrvatskog i bošnjačkog življa. Izvjesno je da nemali

¹⁸ Usp. Nedim FILIPOVIĆ, Osvrt na pitanje islamizacije na Balkanu pod Turcima, *Godišnjak*, 13 (1976) 385-416; 395-396; Bogumil HRABAK, Muslimani i Bošnjaci u Staroj Raškoj (Novopazarskom sandžaku), *Novopazarski zbornik*, 21 (1997) 37-65, 271-272.

¹⁹ Usp. Josef MATUZ, *Osmansko Carstvo*, Zagreb, Školska knjiga, 1992, 56-64.

²⁰ Usp. Lovorka ČORALIĆ, *Kraljica mora s lagunarnih sprudova: povijest Mletačke Republike*, Samobor, Meridijani, 2004, 120-132; Ranko MATASOVIĆ, Što je srednjojužnoslavenski?, *Jezik*, 58 (2011) 3, 81-90, 84.

²¹ Usp. Josip BUTORAC, *Katolička crkva u Slavoniji za turskog vladanja*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1970, 54-56; Fazileta HAFIZOVIĆ, Širenje islama u Požeškom i Pakračkom sandžaku, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, 41 (1991), 75-81, 75, 79; Ive MAŽURAN, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, Zagreb, Golden-marketing, 1998, 212-218.

²² Usp. Ramiza SMAJIĆ, *Migracijski tokovi, društveno-političke prilike u Bosanskom ejaletu (1683.-1718.)*, doktorski rad, Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2019, 67-72, 89-103.

dio Hrvata iz Hrvatske potječe upravo od tih davnih iseljenika iz krajeva koje zauzima današnja BiH, kao i obrnuto, da znatan dio Bošnjaka potječe od nekad autohtone populacije s teritorija koji obuhvaća suvremena Hrvatska. Razumljivo je da ti realiteti nisu mogli imati neko značenje u vremenima kojih su obje zajednice bile egzistencijalno ugrožene, uz ostalo: i jedna od druge.

2. Suvremeni politički okvir hrvatsko-bošnjačkih odnosa

Na ovdašnjim prostorima stoljetne konfrontacije Zapada i Osmanlija, a time Hrvata i Bošnjaka, okončane su Dubičkim ratom 1788.-1791. Nakon toga otpočinju intenzivni sukobi Osmanskog Carstva s pravoslavnom »svijetom« predvođenim Rusijom. Za Bošnjake i muslimanske Albance tada otpočinju sukobi u prvom redu sa Srbijom koja, u tom vremenu oblikuje vlastitu nacionalnu ideologiju usmjerenu i na apsorpiranje teritorija današnje BiH te najvećeg dijela Hrvatske. Dok su u sklopu Osmanskog Carstva Bošnjaci bili angažirani na suzbijanju oslobodilačko-osvajачkih ciljeva Srbije, u hrvatskom se društvu također oblikuje nacionalna ideologija. Ona s vremenom stječe spomenuto, transkonfesionalno značenje težeći oblikovanju katoličko-muslimanske hrvatske nacije, čime se prilagođava muslimanskom senzibilitetu. Dok je bilo barem minimalnih mogućnosti očuvanja ili regeneracije osmanske vlasti ta ideologija nije mogla imati utjecaja među Bošnjacima. No konačnim potiskivanjem Osmanskog Carstva s Balkana, što će uslijediti austro-ugarskom aneksijom BiH 1908. godine te Balkanskim ratovima 1912.-1913., hrvatska nacionalna ideologija otpočinje relativno uspješan prodor u muslimansku sredinu prvenstveno među višim društvenim slojevima.²³

Takvom razvoju bitno je doprinosila, posebice nastankom jugoslavenske države 1918. godine, obostrana svijest o brojčanoj i (geo)političkoj nadmoći Srba, kao i činjenica da u to vrijeme Bošnjaci čine tek 31,11 % (1921) ukupnog stanovništva BiH.²⁴ Mogućnost inkorporacije muslimana u okvire transkonfesionalno zamišljene hrvatske nacije trajno je okončana rezultatima Drugog svjetskog rata na ovdašnjim prostorima. Tada je došlo do federalizacije Jugoslavije, uspostave Narodne/Socijalističke Republike BiH, kao jedne od šest međusobno ravnopravnih republika, do priznanja prvo etničke, a zatim nacionalne posebnosti Muslimana koji su do raspada Jugoslavije postali relativno najbrojnijom zajednicom u BiH s udjelom od 43,67 % (1991) u ukupnom stanovništvu.²⁵ Svejedno, okolnosti u kojima su se nalazili Hrvati i Bošnjaci, trajno determinirane srpskom brojčanom i (geo)političkom nadmoćnošću, obostranom

²³ Usp. Muhamed HADŽIJAHIĆ, *Od tradicije do identiteta*, Zagreb, Islamska zajednica Zagreb, 1990, 194-221; Svetozar PRIBIČEVIĆ, *Diktatura kralja Aleksandra*, Zagreb, Globus, 1990, 24.

²⁴ Usp. Franjo MARIĆ, *Pregled pučanstva Bosne i Hercegovine između 1879. i 1995. godine*, Zagreb, Katehetski salezijanski centar, 1996, 88.

²⁵ Usp. Marić, *Pregled pučanstva...*, 224.

nezainteresiranošću za oživljavanje slika iz konfliktne prošlosti, pozitivnim nasljeđem stečenim za vrijeme 20. stoljeća, naizgled nisu ostavljali prostor problematiziranju odnosa dviju identitetno razgraničenih i po doživljaju vlastitih interesa posebnih nacionalnih zajednica. Takvo je »ozračje« svako pridonijelo i zajedničkom djelovanju na stjecanju državne neovisnosti BiH, čime je izgledalo da se stvara konačan i povoljan okvir strukturiranju hrvatsko-bošnjačkih odnosa. No pokazat će se da prvotni dojmovi nisu bili posve utemeljeni.

Problemi u karakteru hrvatsko-bošnjačkih odnosa proizišli su iz različitih htijenja u kontekstu ustroja BiH. Riječ je o republici za koju je još prilikom njenog uspostavljanja 1943/1945. određeno da ima biti tvorevinom svojih triju naroda; muslimanskog (bošnjačkog), hrvatskog i srpskog.²⁶ To je određenje dodatno »utvrđeno« Ustavom SR BiH iz 1974. po kojem je ona definirana i kao država »zasnovana na suverenosti i jednakopravnosti« triju naroda.²⁷ Nesumnjivo da je Ustav BiH istovremeno potvrđivao njenu državnost i cjelovitost, ali i govorio o tome da bi tri naroda u njoj trebala imati statuse političkih subjekata. Hrvatska politika, općenito gledano, uza sva nesnalaženja u neizvjesnostima koje je nosio ratni vihor, u osnovi je težila očuvanju državnosti BiH i njenom složenom ustroju koji bi potvrđivao hrvatski subjektivitet. Pri tome se najčešće pozivalo na švicarski kantonalni model donekle oživotvoren uspostavom hrvatsko-bošnjačke Federacije BiH (FBiH),²⁸ entiteta u kojem zajednice svoja prava ostvaruju na kantonalnoj razini, eventualno u »svojim« općinama, zatim posredstvom vlastitih predstavnika u dvodomnom parlamentu, pri čemu se posredstvom Doma naroda zadržava pravo zaštite vitalnih interesa.

S druge strane, na kreaciju bošnjačke ustrojstvene platforme presudno je utjecala svijest o vlastitoj brojčanoj nadmoći kao i o tome da je bošnjačka zajednica, rasporedom naselja i krajeva s bošnjačkom većinom teritorijalno »zbijena« ponajprije u središnjoj i sjeveroistočnoj Bosni te stoga »opkoljena« Srbima i Hrvatima. U tim uvjetima se na svaki oblik složenog ustroja gotovo po automatizmu gledalo kao na želju za podjelom BiH, čime bi se Bošnjaci našli u svojevrsnoj klopki, a time i u besperspektivnoj poziciji. S obzirom na prikazani doživljaj složenog ustroja te računajući sa svojom brojnošću bošnjačka je »strana« producirala i »ponudila« samo i jedino ideju o građanskoj BiH kojom bi se načelom *jedan čovjek jedan glas* omogućilo da cjelokupna BiH faktički funkcionira kao bošnjačka nacionalna država.²⁹ Uvelike uspješno djelovanje na toj koncepciji je – uz odgovarajuću međunarodnu potporu – nastavljeno i poslije rata, prvenstveno na razini FBiH s ciljem da se barem taj entitet sve-

²⁶ Usp. Branko PETRANOVIĆ, Momčilo ZEČEVIĆ, *Jugoslavija 1918/1984 – zbirka dokumenata*, Beograd, Izdavačka radna organizacija »Rad«, 1985, 41.

²⁷ Usp. *Ustavi i ustavni zakoni*, Zagreb, Informator, 1974, 62, 70, 103.

²⁸ Usp. Božo ŽEPIĆ, Četiri modela ustavnog preuređenja Bosne i Hercegovine, *National Security and the Future*, 6 (2005) 1-2, 9-28, 17-19.

²⁹ Usp. Sačir FILANDRA, *Bošnjačka politika u XX. stoljeću*, Sarajevo, Izdavačko preduzeće »Sejtarija«, 1998, 377-383; Mirjana KASAPOVIĆ, *Bosna i Hercegovina: podijeljeno društvo i nestabilna država*, Zagreb, Politička kultura, 2005, 18.

de na vlastitu nacionalnu tvorevinu.³⁰ Time se opet pokazalo da iz bošnjačke perspektive nije neprihvatljivo jedino djelovanje na uspostavi hrvatske jedinice unutar BiH, već svako nastojanje i angažman na očuvanju hrvatskog, posredno i srpskog subjektiviteta.

Riječ je o znatnom problemu koji izrazito utječe na karakter hrvatsko-bošnjačkih odnosa. Problemu kojeg ne može nadići hrvatsko opredjeljenje za cjelovitost BiH i nepristajanje na njeno »cijepanje« pa, ako zbog ičeg drugog, onda iz sasvim pragmatičnih razloga. Iz hrvatske spoznaje da se cjelovitošću BiH onemogućuje državni prodor Srbije, zemlje koja producira izrazito antihrvatstvo, do Une i zaleđa Dubrovnika, kao i to da Bošnjaci s tri strane budu okruženi Srbijom, a time, zajedno s glavninom bosanskih Hrvata, izloženi njenim utjecajima. No, čini se pretjeranim očekivati od Hrvata da odustanu od mehanizama koji im unutar BiH osiguravaju očuvanje političkog subjektiviteta koji je opet pretpostavka očuvanju njihova nacionalnog identiteta. Naime, očigledno da je na ovdašnjim prostorima prisutna negacija identiteta »onih drugih« te tendencija da se on objasni i nametne tako da pogoduje vlastitim nacionalnim percepcijama i ciljevima.

Takvih tendencija nije nedostajalo niti u hrvatskom korpusu, pa i prema Bošnjacima. Pri tome je svakako značajno mjesto imalo isticanje njihova navodno hrvatskog podrijetla koje bi proizlazilo iz pripadnosti njihovih predaka katolicizmu. Riječ je o običnom ideologemu s obzirom na da je izvjesno da se islamizacija prvenstveno odvijala među bosanskom, (sjeveroistočno) humskom, slavonskom populacijom, koja je doduše pripadala katolicizmu, ali uglavnom nije pripadala i hrvatskom državnom okviru koji je tada određivao i pripadnost etnicitetu. S tim da je riječ o vremenu u kojem etnicitet, pa tako i hrvatski, ali i bosanski, srpski itd. za narodne mase ima minorno ili nikakvo značenje. S vremenom su ovakva i slična, nametljiva i isforsirana, gledišta izgubila značenje pa i zbog toga što brojčano manjinski Hrvati u FBiH »preko njih« ne mogu postići političke rezultate. No, u bošnjačkom je korpusu prošireno shvaćanje da se produkcijom vlastitih ideologema može promijeniti prošlost i aktualna stvarnost. Stoga je oblikovana i aktivirana cijela ideološka konstrukcija povijesnosti Bosne i bosanstva »u službi« afirmacije bošnjačkog nacionalnog identiteta i političkih ciljeva koji proizlaze iz njega. Takva konstrukcija teži bošnjačkom načinu *bosnifikacije* drugih te ona naravno niti je u stanju niti želi pojmiti »korijene« hrvatstva u BiH.³¹

Konkretno, tvrdnja da je hrvatstvo utemeljeno na onoj prvotnoj, katoličkoj civilizacijskoj osnovici, koju su u Bosni etablirali sami bosanski vladari, te da se iz suvremene hrvatske perspektive suprotstavljaju (kasno)srednjovjekovna

³⁰ Usp. Darko MARTINOVIĆ, *Visoki predstavnici međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini*, Zagreb, Fakultet političkih znanosti, 2014, 78-106.

³¹ Usp. Ante ŠKEGRO, *Historiografija u službi eliminacije Hrvata u Bosni i Hercegovini (1989.-1999.)*, *Časopis za suvremenu povijest*, 32 (2000) 2, 367-377, 376.

Hrvatska i Bosna – pri čemu bi se s prvom trebali poistovjećivati Hrvati, a s drugom Bošnjaci – ne doima se osobito smisleno. Jer zapravo manje je prepreka pred hrvatskom identifikacijom s tom napokon franjevačkom Bosnom. S Bosnom čiji su se vladari pokapali u katoličkim crkvama sv. Nikole u Milama i sv. Mihovila (?) u Bobovcu, koja potvrđu svog statusa kraljevine 1461. dobiva iz Rima, koju njena kraljica Katarina Kosača 1478. oporučno ostavlja papi i Katoličkoj crkvi itd.³² Ideološkim pokušajima *bosnifikacije* promiče se i činjenica da je u srednjem vijeku, u različitim razdobljima, četrdesetak posto teritorija današnje BiH pripadalo Hrvatskoj ili prostorima povezanih s njom te da na njima hrvatsko ime akumulira dugu povijest trajanja;³³ da je upravo osmanskom politikom dan bitan doprinos narodnosnoj te naknadno nacionalnoj integraciji ovdašnjih katolika, uključujući bosanske, pod hrvatskim imenom;³⁴ da su procesi formiranja hrvatske nacije imali svoj »prirodni«³⁵ tijek – jednako kao i procesi koji su u suvremeno bošnjaštvo inkorporirali sandžačku islamiziranu, odnosno muslimansku populaciju porijeklom iz crnogorskih i albanskih, malisorskih plemena, iz krajeva koji nikakve veze nisu imali sa srednjovjekovnom Bosnom.³⁵

U postojećoj fazi hrvatsko-bošnjačkih odnosa zajednički, predosmanski, identitetni fond niti je dovoljno prepoznat, niti je u suvremenom kontekstu adekvatno osmišljen, niti je dobio priliku da pridonese fleksibilnijoj artikulaciji tih odnosa. Pokazalo se da niti obostrana opredijeljenost za opstojnost i cjelovitost BiH nije dovoljna za stjecanje više razine povjerenja između dviju nacija. Hrvatski doprinos takvom stanju svakako da postoji, no s obzirom na postojeće »rasporede snaga«³⁶ ipak je prevladavajuća bošnjačka politika i ideološka matrica glavni generator polarizacije unutar političke sfere hrvatsko-bošnjačkih odnosa. Time je izbjegnuto da u FBiH zaživi takav model ustrojstva koji bi domaću i zainteresiranu inozemnu javnost uvjerio da je moguć skladan suživot bosansko-hercegovačkih naroda. Dakle, da postoji dobra alternativa dvoentitetskoj, »hladnoratovski«³⁷ podijeljenoj te stoga uvelike nestabilnoj i besperspektivnoj BiH. Alternativa koja bi mogla dobiti šire poticaje, svakako i iz Hrvatske, u slučaju sloma i istrošenosti dvoentitetskog ustroja BiH koji bi hrvatsku stranu, te posebice bošnjačku, izložio novim i neizvjesnim izazovima.

³² Usp. Lovrenović, *Modeli ideološkog isključivanja...*, 17; Maja LOVRENOVIĆ, Crkva Svetog Mihovila u Bobovcu, u: *Zbornik radova sa znanstvenog skupa u povodu 500. obljetnice smrti fra Andela Zvizdovića*, Sarajevo – Fojnica, Franjevačka teologija – Franjevački samostan, 2000, 109-123; Mirsad SIJARIĆ, Nadgrobne ploče tri bosanska kralja, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, 23 (2006) 229-256, 246.

³³ Usp. Krešimir REGAN (ur.), *Hrvatski povijesni atlas*, Zagreb, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 2003, 143, 164.

³⁴ Usp. Nikša STANČIĆ, Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću, Zagreb, Barbat, 2002, 89-91.

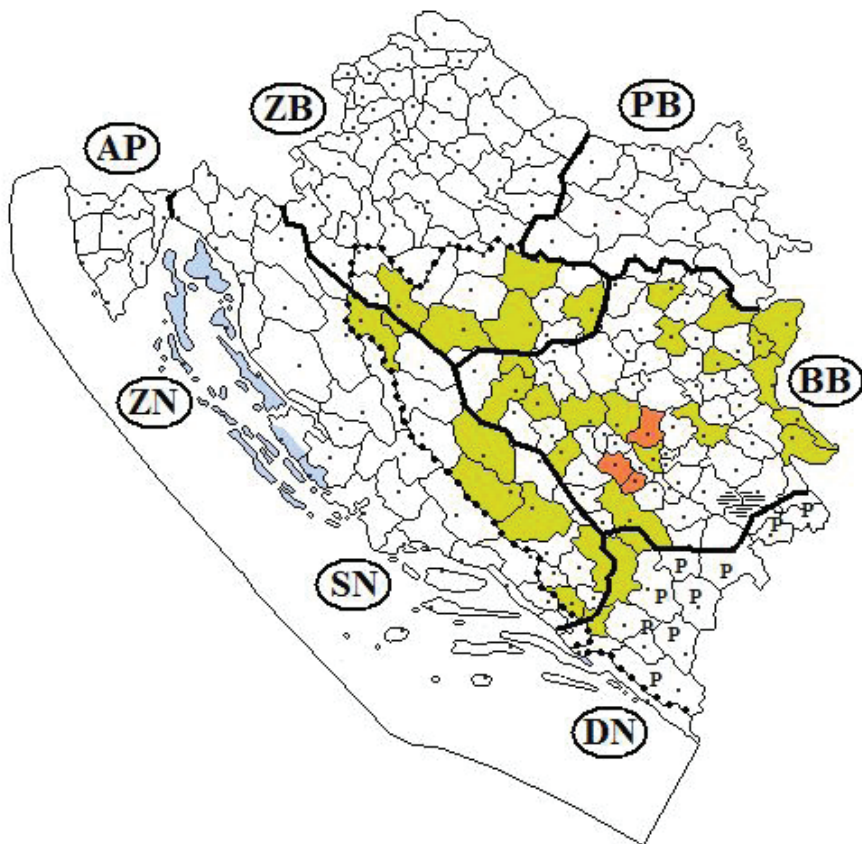
³⁵ Usp. Ejup MUŠOVIĆ, Pešter i njegovo stanovništvo u prošlosti, *Glasnik Etnografskog instituta Srpske akademije nauka i umetnosti*, 29 (1980) 63-85, 80; Salih SELIMOVIĆ, Neke karakteristike migracionih i demografskih kretanja na sjeničko-pešterskoj visoravni u toku XIX., XX. i do početka XXI. veka, *Glasnik zavičajnog muzeja*, 10-11 (2015) 151-169, 154.

Zaključak

Hrvatska i bošnjačka populacija predstavljaju autohtono stanovništvo prostora današnje Hrvatske i BiH. Obje su proizišle iz povijesne diferencijacije one narodne mase koja je imala istovrstan ili vrlo blizak povijesni razvoj tijekom srednjeg vijeka. O tome ponajbolje svjedoči to što su Hrvati i Bošnjaci izvorni baštinici govora koji su nekad prekrivali glavninu teritorija današnje BiH i dijela Dalmacije; (novo)štokavsko-ikavskog i šćakavsko-ijekavskog dijalekta. Jednako tako baštinici su srednjovjekovne bosanske države u čijem su oblikovanju njihovi preci sudjelovali. Osmansko uništenje te države i naknadno provedena islami-zacija autohtono su stanovništvo Bosne usmjerili u dva pravca. S jedne strane, brojčano manjinski katolici postali su dijelom širih integrativnih procesa kojima su znatno prije oblikovanja hrvatske nacije stvorene odgovarajuće pretpostavke za njen nastanak. Islamizirano, tj. muslimansko stanovništvo egzistiralo je u uvjetima koji su zarana omogućili njegovo oblikovanje u posebnu etničku formaciju koja je uključila i južnoslavenske muslimane čiji preci nisu participirali u bosanskom srednjovjekovlju. Ta će narodnosna formacija biti prepoznatljiva i po bosanskom imenu, čemu je bitno pridonosilo postojanje bosanskog sandžaka, a od 1580. i pašaluka. No, do samog sloma Osmanskog Carstva, ujedno kalifata, političku će vjernost i sentiment iskazivati samo prema Istanbulu.

U međuvremenu, nacionalno-formativni procesi među kršćanskim stanovništvom, intenzivirani za vrijeme austro-ugarske vlasti u BiH, nisu mogli »čekati« te su katolici i pravoslavci oblikovali hrvatsku, odnosno srpsku nacionalnu identifikaciju. Stoga će bosanski muslimani vlastitu političku te nacionalnu samosvijest izgrađivati u uvjetima već formiranog hrvatstva i srpstva. Proces nacionalne konstitucije Hrvata i Srba u BiH danas se iz bošnjačke ideološke perspektive doživljavaju problematičnima i navodno nametnutima iz Hrvatske i Srbije. Time se zanemaruje činjenica da su katolici i pravoslavci u BiH u povijesnom kontinuitetu, dakle neovisno o rezultatima nacionalnih procesa, politički promišljali i djelovali s drukčijim ciljevima i težnjama od bošnjačko-muslimanske populacije.

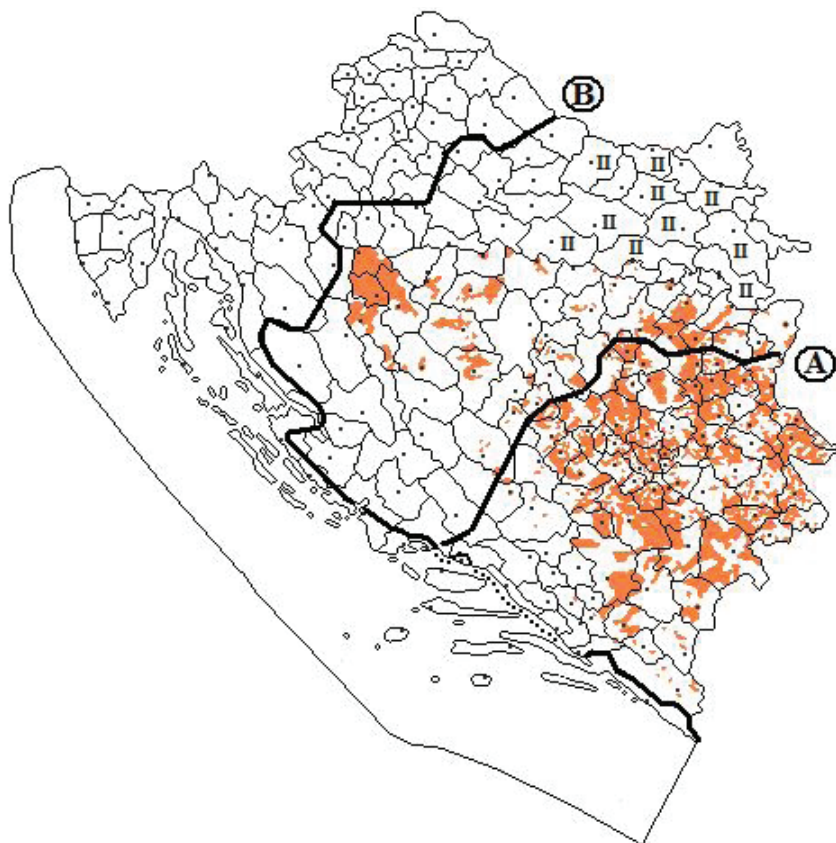
U svakom slučaju, čini se nerazumnim da se stoljetne etničke procese pokušava prilagoditi i izmijeniti prema suvremenim očekivanjima. Vjerojatno bi bilo smislenije da postojeći zajednički fond povijesne i identitetne baštine posluži primjerenijem artikuliranju hrvatsko-bošnjačkih odnosa. Pored toga postoji i zajedničko opredjeljenje za opstojnost BiH, kao i zajednički politički okvir u obliku FBiH koji se moglo i može urediti na obostrano prihvatljiv način. Takav da mnogoljudnija zajednica ne koristi svoju brojnost za političko i identitetno redefiniranje pozicija manje brojne, a ustavno-pravno jednakopravne zajednice. Funkcionalna FBiH s adekvatno strukturiranim pozicijama Hrvata i Bošnjaka bila bi najbolja garancija da će oba naroda kroz – moguće turbulentan – budući razvoj prilika u BiH proći zajednički, uz usuglašene stavove, izbjegavajući time veću štetu od neizbježne.

Karta br. 1: Katolička crkvena organizacija na tlu današnje Hrvatske i BiH u 14. i 15. stoljeću.³⁶

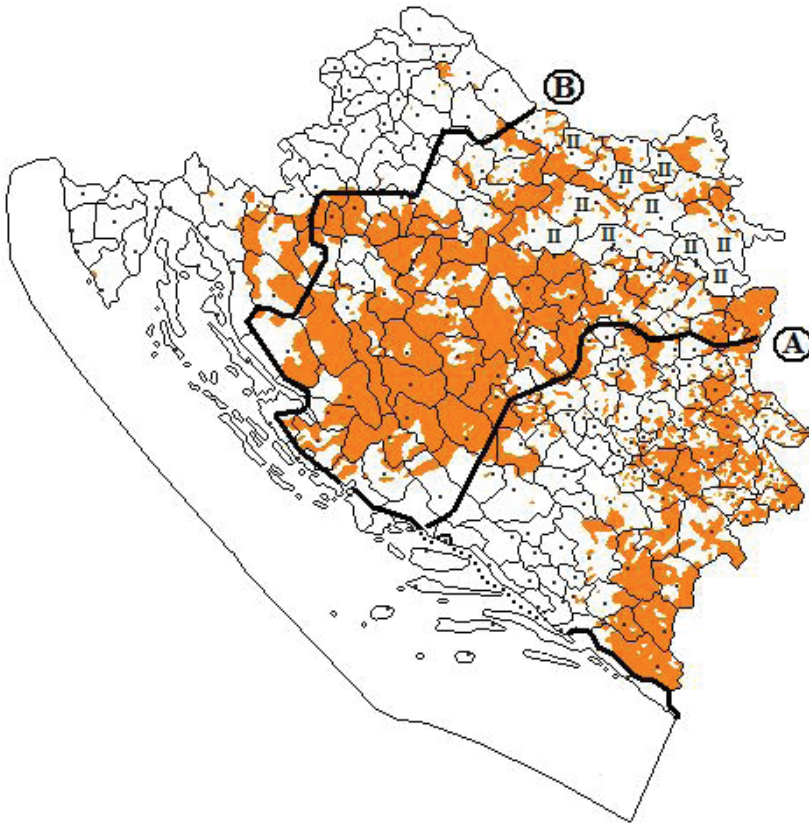
Orijentacijski podaci: 1. točke u nizu – granica između Hrvatske i BiH; 2. tanke crte – granice općina unutar Hrvatske i BiH (1981/91); 3. točke unutar općina – općinska središta. *Povijesni podaci*: 1. podebljane crte – granice između (nad)biskupija 14.-15. stoljeće; 2. »SN« – Splitska nadbiskupija (»Primas Dalmacije i čitave Hrvatske«); 3. »ZN« + svijetlosiva boja – Zadarska nadbiskupija; 4. »DN« – Dubrovačka nadbiskupija; 5. »AP« – Akvilejski patrijarhat; 6. »ZB« – Zagrebačka biskupija (Kaločka nadb.); 7. »PB« – Pečuška biskupija (Kaločka nadb.); 8. »BB« – Bosanska biskupija (Kaločka nadb.); 9. sivo – prostori općina BiH s franjevačkim samostanima uništenim od strane Osmanlija (40 samostana); 10. tamno sivo – prostori općina BiH na kojima su opstali franjevački samostani (3 samostana); 11. skup crtica – srednjovjekovni posjedi Bosanske biskupije u gornjem Podrinju; 12. »p« – prostori većinski ili isključivo nastanjeni pravoslavnim življem do prodora Osmanlija.

³⁶ Karte izradio dr. sc. Saša Mrduljaš na temelju podataka: Jasna CRKVENČIĆ-BOJIĆ (ur.), *Popis stanovništva Hrvatske 1991. – narodnosni sastav stanovništva Hrvatske po naseljima*, Zagreb, Republički zavod za statistiku Republike Hrvatske 1992; Jasna CRKVENČIĆ-BOJIĆ (ur.), *Stanovništvo Bosne i Hercegovine – narodnosni sastav po naseljima*, Zagreb, Republika Hrvatska – Državni zavod za statistiku, 1995; Srećko M. DŽAJA, *Konfesionalnost i nacionalnost Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, Svjetlost, 1992; Stipe POJATINA (ur.), *Veliki geografski atlas Jugoslavije*, Zagreb, Sveučilišna naklada Liber, 1987; Krešimir REGAN (ur.), *Hrvatski povijesni atlas*, Zagreb, Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 2003.

Karta br. 2: Protuosmanske obrambene crte (15.-16. stoljeće)
i geografska pozicioniranost Bošnjaka.

Orijentacijski podaci: 1. tanke crte – granice općina unutar Hrvatske i BiH (1981/1991); 2. točke unutar općina – općinska središta; 3. sivo – bošnjački etnički prostori 1991. *Povijesni podaci:* 1. »A« – obrambena crta prema Osmanlijama 1463/1471; 2. »B« – obrambena crta na kojoj su 1593. zaustavljene Osmanlije; 3. »II« – jedini prostori (današnja Slavonija) između obrambene crte »A« i »B« koji nisu potpuno opustošeni te na kojima se održao dio domicilnog življa. *Komentar:* Bošnjačko stanovništvo u dijelovima BiH zapadno od linije »A« potječe od naknadnih doseljenika s obzirom na to da je riječ o prostorima koji su već demografski opustošeni potpali pod osmansku vlast.

Karta br. 3: Protuosmanske obrambene crte (15.-16. stoljeće)
i geografska pozicioniranost Srba.

Orijentacijski podaci: 1. tanke crte – granice općina unutar Hrvatske i BiH (1981/1991); 2. točke unutar općina – općinska središta; 3. sivo – srpski etnički prostori 1991. *Povijesni podaci:* 1. »A« – obrambena linija prema Osmanlijama 1463/1471; 2. »B« – obrambena linija na kojoj su 1593. zaustavljene Osmanlije; 3. »II« – jedini prostori (današnja Slavonija) između obrambene crte »A« i »B« koji nisu potpuno opustošeni te na kojima se održao dio domicilnog življa. *Komentar:* Demografski opustošeni prostori između obrambene crte »A« i »B«, na što ukazuje i priložena karta, masovno su naseljavani prvenstveno pravoslavnom/srpskom populacijom te manje katoličkom/ hrvatskom i muslimanskom/bošnjačkom.

Saša Mrduljaš*

The Croat-Bosniak Interrelationship in Identity and Politics

Summary

From the very insight into the geographical location of Croats and Bosniaks, it could be assumed that these are two peoples in a close »relative« relationship. That it truly exists is most impressively evidenced by the fact that basically only they originally used the most represented, autochthonous dialects in Bosnia and Herzegovina, that is, the (new) Štokavian-Ikavian (west of the Neretva River and Bosnia) and the Šćakavian-Ijekavian (between the Bosna River and the lower course of the Drina River). We are talking about two national communities that arose from a mass of people that once had the same or largely uniform historical development, primarily due to influences of the West and therefore Catholicism. This developmental uniformity or closeness is interrupted by the appearance of the Ottoman Empire in the areas of today's Croatia and Bosnia and Herzegovina and the influence it left on them. This influence was exerted especially through mass Islamization and through an indirect stimulus to the overall unification of the Catholic population, ultimately under the Croatian name. In light of this »break« and the subsequent specificities of their development, it is understandable that the positions of Croat and Bosniak peoples are partly determined by specific objectives. The »question« of the existence and integrity of Bosnia and Herzegovina certainly does not belong among them, because in this sense the positions of Croatian and Bosniak politics are uniform. What seems contentious is the regulation of the political-legal relationship between Croats and Bosniaks, primarily within the Federation of Bosnia and Herzegovina. At that level, it is still unclear whether Croat-Bosniak relations can be based on the affirmation of mutually acceptable organizational solutions for Federation and on mutual respect, to which a common identity fund can contribute, or if their determination will necessarily happen through attempts at political-identity negation and also through ideological constructions of the past and present?

Key words: Bosnia and Herzegovina, Bosniaks, Croats, identity, state structure.

(na engl. prev. Mirko Petrić)

---

* Saša Mrduljaš, PhD, scientific adviser, Institute of Social Sciences Ivo Pilar – Regional Center of Split; Address: Bijankinijeva 13, HR-21000 Split, Croatia; E-mail: Sasa.Mrduljas@pilar.hr.